

VAN KÜRESİN AĞZINDA DEYİMLER

Şahap BULAK*

Öz

Ağız çalışmalarında genellikle çalışmanın sonuna sözlük ve dizinler eklenir. Ancak bu sözlük ve dizinlerde deyim ve özellikle atasözlerine pek yer verilmez. Hâlbuki bir dilin ifade gücü, işlenmişlik düzeyi ve söz varlığının zenginliğini gösteren deyim ve atasözlerinin ağız çalışmalarında göz ardı edilmesi, bu araştırmalarının önemli bir eksikliğidir. Bu eksiklik, ağız çalışmalarında elde edilen verilerin yeterince değerlendirilmediğini gösterir. Yapılan ağız çalışmalarında deyim ve atasözleri tespit edilerek bunların nerede ve ne anlamda kullanıldıkları kayıt altına alınmalıdır. Böylece bir yandan pratik zekâ ürünü olan konuşma dilinin ifade gücü ve işlenmişlik düzeyine önemli katkılar sağlanırken bir yandan da kültür mirası kayıt altına alınmış olur.

Mülakat, gözlem ve sınıflandırma metotları kullanılarak sondajlama usulüyle yapılan bu çalışmada Van Küresin Ağzı'nın konuşulduğu Van il merkezi ve merkeze bağlı köyler ile Özalp, Saray ve Edremit ilçe merkezleri ile bu ilçelere bağlı köylerde konuşulan Van Küresin Ağzı'nda kullanılan deyimlerden oluşan söz varlığı derlemeleri yapılmıştır. Daha sonra bu ağızda kullanılan sesler tespit edilerek bir alfabe oluşturulduktan sonra, yapılan derlemeler transkripsiyon işaretleriyle deşifre edilmiştir. Böylece yok olma tehlikesiyle karşı karşıya olan Van Küresin Ağzı'nın ifade gücü, işlenmişlik düzeyi ve söz varlığı zenginliğini gösteren deyimlerin dokümantasyonu çıkarılmıştır. Bu deyimlerin kaynak kişileri verilmiş ve derlenen deyimlerin ne durumda ve ne anlamda kullanıldıkları tespit edilerek kayıt altına alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türkiye Türkçesi, ağızlar, Van Küresin Ağzı, deyimler.

IDIOMS IN VAN KURESIN DIALECT

Abstract

In general, leçons and indehes are prepared in studies of dialect. However, there is not much allowed for idioms and notably proverbs in such leçons and indehes. It is a shortcoming for such studies to ignore idioms and proverbs which reveal articulation of a language, level of functionality and richness of vocabulary in studies of dialect. This shortcoming points to a failure of sufficient assessment data obtained in studies of dialect. In studies of dialect, idioms and proverbs should be determined and where, for what and in what sense these are used should be recorded. In this way, while in one hand important contributions will be made to articulation and level of functionality of the spoken language as a product of practical intelligence; cultural heritage will be recorded on the other.

This study, made by drill method using interviews, observations and classification methods, contains collations of vocabulary composed of idioms from Van Kuresin Dialect spoken in center of Van city and its villages as well as in county towns Özalp, Saray and Edremit as well as districts of these

* Yrd. Doç. Dr.; Siirt Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sahapbulak@gmail.com.

towns. After an alphabet has been formed following a determination of phones used in this dialect, collations made have been decoded through transcription signs. As a result; idioms have been documented, showing articulation, level of functionality and richness of vocabulary of Van Kuresin Dialect which is on the verge of extinction. References of these idioms have been given together with their features and compiled idioms have been recorded following a determination of in what situation, why and in what sense they have been used.

Keywords: Turkey Turkish, dialects, Van Kuresin Dialect, idioms.

1. Giriş

Bir milletin kültürünü yaşatan ve besleyen değerlerin en önemli kaynakları, o milletin dili ve folklorudur. Ağızlar, o ağzın ait olduğu dili konuşan milletin hem dilini hem de kültür ve folklorunu yansıtan kültür hazineleridir. Yazı dili içerisinde bulunan farklı konuşma biçimleri olan ağızlar, doğal dil malzemesini ve söz varlığını barındırdığı için bazı düzenlemelerden geçerek işlenen yazı diline göre farklı dil özellikleri ve söz varlığını bünyesinde bulundurabilir. Bu bakımdan ağız çalışmalarında elde edilen veriler fonetik, morfolojik ve etimolojik çalışmalara çözücü veya destekleyici katkılar sağlar. Dil ile ilgili sorunların çözümünde çok önemli başvuru kaynakları olan ağızların ses bilgisi, şekil bilgisi, kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi, söz dizimi ve söz varlığı ile ilgili özellikleri sadece dil bilimi için değil; halk bilimi, tarih ve sosyoloji gibi bilim dalları için de çok değerlidir. Geç kalmadan kayıt altına alınarak korunması gereken bu kültürel değerlerin unutulması veya bozulması, zengin kültür hazinelerinin yok olup gitmesine sebep olmaktadır.

Ağızlar, günümüzde yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Eğitim öğretim imkânlarının Anadolu'nun en ücra köşelerine ulaşmasıyla okuma-yazma oranının her geçen yıl daha da artmaktadır. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmış, eskiden yolu bile olmayan dağ köylerine radyodan sonra televizyon ve telefonun da ulaşmıştır. Basın yayın faaliyetleri yaygınlaşmış, ulaşım imkânlarının gelişmesiyle köyden kente göçün hızlanmıştır. Bütün bu etkenler ağızların hızla özelliklerini kaybetmesine yol açmaktadır. Bugün birçok yörede ağızları, sadece kırsal kesimdeki okuma yazma bilmeyen ve şehre fazla gidip gelmeyen yaşlı insanlar muhafaza etmektedir. Bu insanlar da ölmeden ağızlara ait dil malzemesi kayıt altına alınmalıdır. Aksi takdirde ağızların taşıdığı zengin kültür hazinesi ve içerisindeki tarihî dil değerleri yok olup gidecektir.

Dil bilgisi; ses bilgisi, şekil bilgisi, kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ile söz varlığından oluşan bir bütündür. Ağız araştırmaları, ağırlıklı olarak ses ve şekil bilgisi araştırmaları olarak görüldüğünden derlenen metinler üzerinde çoğu zaman sadece ses ve şekil

bilgisi incelemesi yapılmaktadır. Bu iki alan dışındaki kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ile deyim ve atasözü çalışmaları göz ardı edilmektedir. Ağız araştırmalarının yazı diline sadece ses ve şekil bilgisi açısından değil, dilin diğer alanlarında da katkıları olduğundan bu araştırmalarının dilin bütün alanlarını kapsamaması nedeniyle faydaları sınırlı kalmaktadır. Ağız çalışmalarında kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi alanları ile deyimler ve atasözlerine de yeterince ağırlık verildiğinde bu çalışmalar, daha verimli hale getirilerek ağızlardaki dil ve kültür zenginliği tam ve doğru olarak ortaya çıkarılabilir.

Deyimler, bir kavramı ya da durumu etkileyici bir anlatımla özel bir yapı veya söz dizimi içinde belirten kalıplaşmış kelime grupları veya cümlelerdir. En az iki ve daha fazla kelimedenden oluşan deyimleri oluşturan kelimelerin genellikle biri, birkaçı veya tamamı gerçek anlamının dışında mecaz anlamda kullanılır. Bu sebeple deyimlerin çoğu, gerçek anlamının dışında ayrı bir anlam ifade ederler. Deyimler kalıplaşmış kelime grupları ve cümlelerden oluştuğu için bir deyim kelimesi veya söz dizimi değiştirilemez. Bu sebeple bu çalışmada tespit edilen deyimlerin kelimeleri ve söz dizimlerine dokunulmamış, bunlar Van Küresin ağzının doğal konuşma akışı içindeki biçimleriyle verilmiştir.

Ağız çalışmalarında genellikle çalışmanın sonuna sözlük ve dizinler eklenir. Ancak bu sözlük ve dizinlerde deyim ve özellikle atasözlerine pek yer verilmez. Bir dilin ifade gücü, işlenmişlik düzeyi ve söz varlığının zenginliğini gösteren deyim ve atasözlerinin ağız çalışmalarında göz ardı edilmesi, bu araştırmaların önemli bir eksikliğidir. Bu eksiklik, ağız çalışmalarında elde edilen verilerin yeterince değerlendirilmediğini gösterir. Yapılan ağız çalışmalarında deyim ve atasözleri tespit edilerek bunların nerede, ne için ve ne anlamda kullanıldıkları kayıt altına alınmalıdır. Böylece bir yandan pratik zekâ ürünü olan konuşma dilinin ifade gücü ve işlenmişlik düzeyine önemli katkılar sağlanırken bir yandan da kültür mirası kayıt altına alınmış olur.

Azerbaycan Türkçesi sadece Azerbaycan ve İran'da değil başta Anadolu olmak üzere Türkistan ve Ortadoğu'nun değişik yerlerindeki küçük topluluklarca konuşulmaktadır. Başta Kars, Iğdır ve Van Gölü havzası olmak üzere Doğu Anadolu'daki bazı yerleşim yerlerinin dilleri üzerine yapılan çalışmalar bu bölge ağızlarının Azerbaycan Türkçesinin etki alanı içinde olduğunu göstermektedir. Bu ağızlardan biri de 1900'lü yılların başında Güney Azerbaycan'dan göç ederek Van il merkezi ve merkeze bağlı bazı köyler ile Özalp, Saray ve Edremit ilçe merkezleri ile bu ilçelere bağlı bazı köylerde iskân ettirilen Azerîlerin konuştuğu Van Küresin ağzıdır.

Mülakat, gözlem ve sınıflandırma metotları kullanılarak sondajlama usulü¹yle yapılan bu çalışmada Van Küresin ağzının konuşulduğu Van il merkezi ve merkeze bağlı köyler ile Özalp, Saray ve Edremit ilçe merkezleri ile bu ilçelere bağlı köylerde konuşulan Van Küresin ağzından derlemeler yapılmıştır. Daha sonra bu ağzıda kullanılan sesler tespit edilerek bir alfabe oluşturulduktan sonra, yapılan derlemeler transkripsiyon işaretleriyle deşifre edilmiştir. Deşifreler metin hâline getirilerek ağız incelemesi yapılmış, bu metinlerde geçen deyimlerden Van Küresin ağzının ifade gücü ve söz varlığı zenginliğini gösteren deyimlerin dokümantasyonu yapılmıştır. Kaynak kişileri ve cümle içinde kullanımlarıyla beraber verilen bu deyimlerin ne durumda ve ne anlamda kullanıldıkları tespit edilerek kayıt altına alınmıştır.

2. Deyimler

adını kır-	Lakap tak-
"onun adını kırmışdıla ismayıl"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
ağılımı at-	Delir-
"ağılımı attı kıızı da oğlı de indi ikisi de hestedı"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
ağlıne düş-	Hatırına gel-
"kulağının içine batmış o kulağının elledi ağlıne düştı"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
ağzı kapalı ol-	Herhangi bir sebepten dolayı konuşama-
"oñler nêdı oñler de nê ağzımız kapalıdır muhurlıdır"	(Kaynak Kişi: Muzaffer Barlık, Van-Saray- Sırmılı Köyü, 75 yaşında, okuryazar)
ağzına ferman çek-	Konuşmama kararı al-
"men ferman çekerem qorharam rezildile"	(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
ağzını bağla-	Haksız olup kendini savunama-
"cenavı allah ta'ala hepsının ağzını bağlamıştı"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
allah kader et-	Kadere rıza göstermenin ifadesi olarak kullanılır.
"wallah allah kader etmişti evlendiğ nişannandığ "	(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)
allah kederini getir-	Vadesi tamam ol-

¹ Belli nitelikte hedef görüşmeci kitlesi olan ve bu kitleden herhangi birileriyle yapılabilen genel planlı görüşme biçimi, niteliksel görüşme.

"neyse surındım allah kederimi getirmemişti gittim"	(Kaynak Kişi: Mahmut Cancan, Van-Merkez-Alaköy, 86 yaşında, okuryazar)
allah alınma yaz-	Kaderinde ol-
"allah yazıt alınma kederimde vardı onu görecez"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
'allem kullem ol-	Bir işte bir takım usulsüzlüklerin dönmüş ol-
"o biçim 'allem kullem oldi bizim mayışları da bununki oreye gitti"	(Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)
alli gülli çoceye ver-	Bir kızı güzel bir düğünle evlendir-
"beş tene kız kız idi alli gülli verdım çoceye"	(Kaynak Kişi: Nuriye Şahin, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 74 yaşında, okuryazar değil)
alının teriyen kazan-	Emekle helal bir şekilde kazan-
"menım param helâlıdi yanı wallahi bêle alının teriyen kazanmışım"	(Kaynak Kişi: Fahrettin İçgüleç, Van-Merkez-Yumrutepe- Yekebağ Mezrası, 61 yaşında, okuryazar)
aqlın başan gel-	Bir konuda ders al-
"yüz askerın bedeline onnarın hepsini kıracağıdi o zaman aqlın başan gele"	(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez-Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)
allahın hoşuna gitme-	Allahın yasakladığı veya hoş görmediği işler yap-
"dokkız sene üç ayları tutmuşem diyém allaha hoş gitmez onunçın öynamirem"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
allahe çağır-	Her işte Allah'a dayan- ve sadece ondan yardım iste-
"sene de nesib etsın işşallah gidecehşen ben o allahe çağırırım"	(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)
alav at-	Ateş yakıp harla-
"ehmeh bittihşten sore bi alav atardıh"	(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)
akılını oynat-	Delir-
"biraz demağ akılını oynatmıştı"	(Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)
aqlını her şeye ver-	Her şeyden anla-, çok yetenekli ol-
"her işi yapardı duvar yapardı oni yapardı yani aqlını her şeye verérdi"	(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)
arğa dur-	Destek çık-
"bu türkê bu iskele hepi bize arğa durdı"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
askere tut-	Askere alın-

- "iki kardaşım asker oldu bi daha bizi askere tuttıla" (Kaynak Kişi: Mahmut Cancan, Van-Merkez-Alaköy, 86 yaşında, okuryazar)
- at oynat-** Dilediği gibi hareket et-
- "beni sevmez at oynatı bezirgân" (Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)
- ateş ol-** Geçimsiz, kavgacı ol-
- "biri baldızım kızıldı biri baldızım kızıldı ateştile gelinner" (Kaynak Kişi: Senem Akbaş, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 75 yaşında, okuryazar değil)
- ayrı mayrı olma-** Ayrımcılık yapma-
- "ne edağ yo ayrı mayrı yoğ êle bulların yanında gidérdiğ" (Kaynak Kişi: Güllüzar Binici, Van-Merkez-İstasyon Mahallesi, 81 yaşında, okuryazar değil)
- başını bas-** Bazı sebeplerden dolayı kendini düşünemez ol-
- "haca gittiğ geldiğ ihtiyarladığ çolı çocığ başımızı bastı" (Kaynak Kişi: İsmail Öntürk, Van-Merkez-Kasimoğlu Köyü, 80 yaşında, okuryazar)
- beşihte besleme körpe kuzu ol-** Narin, kırılğan ol-
- "beşihte besleme körpe kuzusen yörü kız emrah emrah oğlan benimdir" (Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)
- beli bükil-** 1. Dertli ol-
- "yirmi beş yaşında bükilmiş belin" (Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)
- beş kuruluşlı insanlıhlanı görme-** Birinden en ufak bir iyilik görmeme-
- "beş kuruluşlı insanlıhlanı men görmemişem kur'an haqqı için" (Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez-İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
- bi içim su veğ verme-** Hiçbir şekilde yardımcı olma-
- "allahın adı mene bi içim su veğ vermezle" (Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez-İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
- bir loğma ehmeye hasıret kal-** Bir lokma ehmeğe muhtaç ol-, fukaralık çek-
- "êle gün olérdi kur'an bir loğma ehmeye biz hasıret kalérdiğ" (Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez-İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
- bir yana gidecağ yolu kal-** Çıkar yolu kalma-
- "baba bir yana gidecağ yolın kalmadı gayrı" (Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)
- birine kat ol-** Birine destek ol-
- "walla kocamnan beraber çalıştım işte kocama kat oldım" (Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez-Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)
- bistı ver-** Serpil-, büyü-
- "gidé bahé bi tene tēr kaçın bistı verip istâdi behlir" (Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez-Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)
- bir şeye sebep gel-** Birinin yüzünden ya da hatırına bir yere git-
- "diyi benim abém gelmiş burda keyıptı men" (Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez-

ona sebep gelmişem"	<i>Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil</i>
birine düş ol-	Birine âşık ol-
"bir cevan mene düş oldi"	<i>(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)</i>
birini utandırma-	Birinin güvenini boşa çıkarma-
"derdi avrat allah sennen razı olsun sen meni utandırmisen"	<i>(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)</i>
bizim dil ol-	Aynı dili konuş-
"iranda kaldım he walla bizim dildile bizim dildile onnar"	<i>(Kaynak Kişi: Senem Akbaş, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 75 yaşında, okuryazar değil)</i>
boyımı biçini güzelliğimi beyen-	Birini her yönüyle beğen-
"bı kız gelit nihatı beyenit boyını biçini güzelliğimi"	<i>(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)</i>
canı yıfret-	Kendini yıprat-
"ismail çoğ çalıştı canı yıfretti allah var"	<i>(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)</i>
canımı çürüt-	Bir uğurda çok emek ver-
"çocıqlarnan o yana bu yana bêle canımı çürüttim"	<i>(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)</i>
canları yan-	Çok üzül-
"yusif öldi canları yandı"	<i>(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)</i>
cannan ürehten git-	Kendi arzusuyla git-
"eskiden yani çoğ gidérdile ha bêle cannan ürehten gidérdile"	<i>(Kaynak Kişi: Mehmet Emin Şahin, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 44 yaşında, ortaokul mezunu)</i>
cehınnem olup git-	Rahatsızlık duyulan bir şeyin yok ol-
"aha o ihlâs ôle dağıldı cehınnem oldi gitti"	<i>(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)</i>
çocıqların idâresını çevir-	Ailesinin geçimini sağla-
"idâresını çevirérdi özını çocıqların idâresını çevirér"	<i>(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit- Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)</i>
dezgâh başıne git-	İş başı yap-
"gidé türkiye yani dezgâh başıne gidé ya uçahlara gidé"	<i>(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)</i>
dezgâhına hayınnih et-	Kendi ekmek teknesine saygısı olma-
"yani bir insan gendi gendi şeyine dezgâhına hayınnih etmiş"	<i>(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)</i>
dilı ağırlaş-	Konuşma güçlüğü çek-
"gittim bahtım biraz dilı ağırlaşp dedı bi elın"	<i>(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi</i>

bırağ ağzıma"	<i>Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil</i>
dil kalabalı ol-	Çok konuş-
"gidér daşa muni annadir hansını dilim kalabalıhtı"	<i>(Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)</i>
dilnнен zehirle-	Birileri hakkında kötü konuşma-
"men onnari dilnнен zehirlesem men onnara kötü söz étsem onnar menı sevmezle"	<i>(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)</i>
dil tutıl-	Konuşama-
"dilim tutıldı hiş konuşmadım"	<i>(Kaynak Kişi: Güllüzar Binici, Van-Merkez-İstasyon Mahallesi, 81 yaşında, okuryazar değil)</i>
dilsız heywan ol-	Hayvanların masumiyetini ifade eder.
köpeye kediye çoğ sevaptır mesel ikram etmeh dilsız heywandı	<i>(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)</i>
dizlerine kadar yalan de-	Çok yalan söyle-
"he yalan diyér dizlerine kadar yalan diyir"	<i>(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)</i>
doğme büyümeli burali ol-	Bir yerde doğup büyü-
"yani doğme büyümeli buraliyiz biz hep bêle fakırlıhnen"	<i>(Kaynak Kişi: Abdulbari Çobanlı, Van-Merkez-İskele Mahallesi, 70 yaşında, ilkokul mezunu)</i>
dört eyahları üstüne göz yaşı tök-	Aşırı derecede ağlayıp üzül-
"sabaha kadar ağladım bu uşağımı koyar dört eyahlarım üstüne göz yaşı tökérdim"	<i>(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)</i>
döyüş süküt ol-	Savaş bit-
"döyüş süküt olmişti êle o zamanda"	<i>(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)</i>
dunyanın birbirine dey-	Aşırı kargaşa içinde ol-
"köpehler bağırérdi millet bağırérdi êle dünya deydi birbirine"	<i>(Kaynak Kişi: Mahmut Cancan, Van-Merkez- Alaköy, 86 yaşında, okuryazar)</i>
dunya haqqıynen uğraş-	Dünya işleriyle meşgul ol-
"direktör aldı durumımız iyileşti işte bêle dünya haqqıynen uğraştıh gittiğ"	<i>(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)</i>
dunyanı bêle gör-	Teamülleri ifade etmek için kullanılır.
"bêle gördiğ dunyanı bêle gördiğ yavrım"	<i>(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)</i>
duynada yaşama-	Yaşamdan kop-
"çoğ hesteledım menı kim görérdi diyérdi hiş duynada yaşami"	<i>(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)</i>
düğine yapış-	Halaya katıl-
"bahtile düğün var düğüne yapışmışle"	<i>(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)</i>

düğini çevir-

"o zaman sesnen mesel düğini çevirirdile"

Halay başı ol-

(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)

düz danış-geldim oturdım evde düz danışacam
konuşacam alsın

Sakinmadan gerçekleri söyle-

(Kaynak Kişi: Nuriye Şahin, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 74 yaşında, okuryazar değil)

elî dara duş-

"dedi elin dara duşerse mene tel çeh"

Maddi sıkıntı çek-

(Kaynak Kişi: İdris Erel, Van-Merkez- Yumrutepe Köyü, 100 yaşında, okuryazar değil)

elını kolunu sallıyarah (bir iş yap-)"êle bêle elını kolunu sallıyarah gelmeyiplê
bullar"

Hiçbir tedbir almadan bir yapmaya kalkış-

(Kaynak Kişi: Mehmet Haşim Bayram, Van-Saray-Merkez, 67 yaşında, ilkokul mezunu)

elleri ağaş tut-

"êle bu sonda artıh elleri ağaş tutti çalıştılar"

Çalışabilecek olgunluğa ulaş-

(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)

eğrebamıza elimize milletimize danış-"eğrebamıza elimize milletimize danışah sene
bi haber veririş"

Herhangi bir konuda aile büyüklerine danış-

(Kaynak Kişi: Nuriye Şahin, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 74 yaşında, okuryazar değil)

eyağa qah-

"bi ara qahti eyağa urusyaynen herb êtmağa"

Aşırı tepki göster-, isyan et-

(Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)

eğrebamıza elimize milletimize danış-"eğrebamıza elimize milletimize danışah sene
bi haber veririş"

Herhangi bir konuda çevresine fikir danış-

(Kaynak Kişi: Nuriye Şahin, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 74 yaşında, okuryazar değil)

eyağın altında bi toprağ ol-"kêşke ben onun eyağın altında bi toprağ
olseyidim ema ezanı şerifte yohtır"

Birine çok saygı ve sevgi göster-

(Kaynak Kişi: Muzaffer Barlık, Van-Saray- Sırmılı Köyü, 75 yaşında, okuryazar)

eyri meyri konuşma-, düz konuş-"men eyri meyri konuşmaram düz konuşaram
menim eriynen yalannan falannan aram yohtı"

Her zaman doğruları söyle-, yalan konuşma-

(Kaynak Kişi: Senem Akbaş, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 75 yaşında, okuryazar değil)

fetħe ver-

"gidé babasının mezarlığında fetħe veré"

Fatıha oku-

(Kaynak Kişi: Osman Yağdıran, Van-Merkez-İskele Mahallesi, 48 yaşında, ilkokul mezunu)

ğame yoldaş ol-

"herdem ħar bağlarsan ħame yoldaş oldın"

Dertlerden kurtulama-

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

gêhri eyle-

"biz eskiden gêhri eylérdıh cercer қоşardıh"

Gerçekleştir-, yap-, yerine getir-

(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)

gendime kız yap-

"ben bunu götürecem gendime kız yapım"

Bir kızı gelin al-

(Kaynak Kişi: Nuriye Şahin, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 74 yaşında, okuryazar değil)

göz aç-

"yanı ben göz açtım babamın durımı hoşidi dikkânnan dolayı"

1. Hatırlayalı beri.

(Kaynak Kişi: Ali- Hüriye Yaprak, Van-Merkez-Bostaniçi Beldesi, 79-75 yaşında, okuryazar)

gözi bağlı ol-

"izmir kabalalıh hiş görmemişem gözi bağliyiğ bêle götürdi"

Bir yerin yabancısı ol-

(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)

gözi düş-

"yaşarın gözi düştü öz qarısına tuttuğ istediğ"

Gönlü düş-

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

göynm üzi qaral-

"êle kocaya gittim ki allahın adı göynm üzi qaraldı"

Aşırı üzüntü yaşa-

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

gurırme yedireme-

"bi de gurırme yediremirem dedim mene diyecağle sen korğtın"

Bir durumu kabulleneme-

(Kaynak Kişi: Mehmet Emin Şahin, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 44 yaşında, ortaokul mezunu)

hal durımları hoş ol-

"zenginner davıl zırna getirirdile hal durımları hoş olannar"

Maddi durumu iyi ol-

(Kaynak Kişi: Leyla Çiçekel, Van-Merkez- Alaköy, 80 yaşında, okuryazar değil)

hepsi bi yerde topliyama-

"hiş kafam kalmiyt şimdi hepsi bi yerde topliyamirem"

Hatırlama sorunu yaşa-

(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)

heram loğması yeme-

"ben helal çalıştım çocığlarım de hele şimdiye keder heram loğması yememişğ"

Helal kazançla geçin-

(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)

heğğaret zulımnen arası olma-

"heğğaret zulımnen aramız yoğ"

Kimseye hakaret ve zulüm etme niyeti taşıyamama-

(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)

hağğkı nağğak eyle-

"hağğkı nağğak eylediler küpire garğ oldılar"

Haklıyı haksız çıkar-

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

hatırından geçirtme-

"men onnarı hatırdan geçirtmezdim her değğke"

Aklından çıkarma-

(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)

hesteliğ tut-

"her terefim hesteliğ tutmuş on dört yaşından beri"

Hastalan-

(Kaynak Kişi: Ali- Hüriye Yaprak, Van-Merkez-Bostaniçi Beldesi, 79-75 yaşında, okuryazar)

hiç olup git-

Yok ol-, değersizleş-

"ollar hepsi hiç oldi gitti bize vermedile"	(Kaynak Kişi: Ali- Hüriye Yaprak, Van-Merkez-Bostaniçi Beldesi, 79-75 yaşında, okuryazar)
hiç kocalıh bilme-	Yaşlandığı pek hissetme-
"ben hiç hiç hiç kocalıh bilmezdim ıhtıyarlıh bilmezdim"	(Kaynak Kişi: Mahmut Cancan, Van-Merkez-Alaköy, 86 yaşında, okuryazar)
hiş hal görme-	Görüp geçirme-
"de ehmeş yememişen hiş hal görmemişen"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
hiş kafası kalma-	Hafızası zayıfla-
"hiş kafam kalmiyıt şimdi hepsi bi yerde topliyamirem"	(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
hiş yohı ol-	Yokluk yoksulluk çekme-
"bah yohsıllıh idi hiş yohımızıdı"	(Kaynak Kişi: Ali- Hüriye Yaprak, Van-Merkez-Bostaniçi Beldesi, 79-75 yaşında, okuryazar)
hürmet ver-	Saygı göster-
"o zaman hayalidi hürmet verırdile şimdikiler yoh"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
hürmetı tut-	Saygı besle-
"onnar de meni sevelle hürmetimi tutařla"	(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)
içini eyle yandır-, yař-	Aşırı üzü-
"sen benim içimi eyle yandırdın yaştın benim yedi tene uşagım öldi"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
içi rařaT ét-	Vicdanen rahatla-
"men ele reřet ediyem içim rařaT edir"	(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)
içi bozıl-	İç huzursuzluk çık-
"onnan sore bilmiyem içi bozıldı noldi alman geriledi"	(Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)
içi hoş ol-	Mutluluk duy-
"gêlindi hoş olursa biraz yaşlıyam içim hoş olér"	(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)
idâresini çevır-	Geçimini sağla-
"herkez özine bi şe mesel götürır satér idâresini çevırêrdi özını çocışların idâresini çevırêr"	(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)
'ilimli ibadetli ol-	Bilinçli dindar ol-
" 'ilimliyiş ibadetliyiş elşamdulillah namazımızda şur'anımızda"	(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)
İns veya can ol-	Ne olduğu belli olma-

"adama diyélle inssan cansan nesen"	(Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)
iyi kötüyenen geçin-	İyi kötü geçin-
"ne bilem iyi kötüyenen geçinérđih"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
izdirap çek-	Sıkıntı çek-
"çoh yanı izdirap çehtih yani ta geldih burıye"	(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)
kârdan duş-	İş göremez hale gel-
"burda işliyebilirem işliyemirem kârdan duştih işliye işliye"	(Kaynak Kişi: Senem Akbaş, Van-Merkez-Karagündüz Köyü, 75 yaşında, okuryazar değil)
qabal tut-	Götürü al-
"sen şeyın nihatin evine qabal tutmuşsan"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
qabrıstan gözet-	Yaşlan-
"gidecağ yolın qalmadı gayrı seni bi qabrıstan gözetir"	(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)
qabuğ koy-	Deri değıştir-
"bu vücudım men êle qabuğ koydım ha ilan kibin"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
qafası dağıl-	Dikkati dağıl-
"ben rehetsızım fazla qonışısam qafam dağılır"	(Kaynak Kişi: Mahmut Cancan, Van-Merkez-Alaköy, 86 yaşında, okuryazar)
qaleme vur-	Hesapla-
"bêle bahti bahti qaleme vurdi şeye vurdi"	(Kaynak Kişi: Ali- Hüriye Yaprak, Van-Merkez-Bostaniçi Beldesi, 79-75 yaşında, okuryazar)
qameti olma-	Durama-
"uşağı aldım qoltığıma buraya geldim qametım olmadı"	(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
qan davası gör-	Önemli bir anlaşmazlığı çöz-
"rıcam budur ki ne ben sennen borc istirem ne sen bennen bu qan davası gör"	(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)
qapıdan beş qurış girdireni olma-	Çalışanı veya geliri olma-
"sekkız qardaş qaldi qapıdan beş qurış girdirenimiz yoğidi"	(Kaynak Kişi: Zekiye Sağlam, Van-Merkez- Yalı Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
kéflerine bağ-	Rahatını sür-
"bağ kimdi kéflerine bağérle su gelir getirip yerine yerıstırmağ gere"	(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)
qelbı alçağ ol-	Alçak gönüllü ol-
"mıhendıssan çoh güzel qelbın alçağ olısın"	(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi

kocalanıp dişi düş-

"hele bahın bu aşğın hâline kocalanmış dişi düşmüş"

Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil

Aşırı yaşlan-, işten güçten düşme-

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

kolı elı kıatı zemandı ol-

"o zaman gencidım cahılıdım kolım elim kıatı zemandı"

Genç, güçlü kuvvetli ol-

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

köki git-

"işte o heramı ona gâtinca köki gitti"

Tamamıyla yok ol-

(Kaynak Kişi: Fahrettin İçgüleç, Van-Merkez- Yumrutepe Yekebağ Mezrası, 61 yaşında, okuryazar)

kör kıal-

"ne kur'an oğudıh ne oğıl oğudıh êle lâl kıaldıh kör kıaldıh"

1. Cahil kal-

(Kaynak Kişi: Güllüzar Binici, Van-Merkez- İstasyon Mahallesi, 81 yaşında, okuryazar değil)

körlıh çeh-

"çoğ allaha şükür heş ben körlıh çehmedım hestelıh çehmedım"

Fakirlik çek-

(Kaynak Kişi: İsmail Öntürk, Van-Merkez- Kasımoğlu Köyü, 80 yaşında, okuryazar)

köti göznen bah-

"kimsenin kıarisine köti göznen bahmam"

Kötü niyetle bak-

(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit- Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)

kulağın soyuh apar-

"gêtti nişanbâzığa kıulağın soyuh apardı"

Bir şeyi ağız tadıyla yapama-

(Kaynak Kişi: Mehmet Haşım Bayram, Van-Saray-Merkez, 67 yaşında, ilkokul mezunu)

küpıre ğark ol-

"hâkı na hâk eylediler küpıre ğark oldılar"

Küfre sap-

(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)

Birini dövüp halden düşür-

lâl et-

"hele o kıızlanı êyle vuré lâl edé"

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

lâl et-

"êle kıorha o kıorhı mumı lâl edit"

Dili tutul-

(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)

lal ol-

"menım kıafama gelsedi men burda lal olacayidım"

Öl-

(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)

lâl kıal-

"ne kur'an oğudıh ne oğıl oğudıh êle lâl kıaldıh kör kıaldıh"

1. Cahil kal-, 2. Konuşma yetisini kaybet-

(Kaynak Kişi: Güllüzar Binici, Van-Merkez- İstasyon Mahallesi, 81 yaşında, okuryazar değil)

meydan göz-	Mücadele için fırsat kolla-
"bizim ihtiyâr yazılı ossin mennan meydan gözetir"	(Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)
ne dili ne ağzı ol-	Şok durumunda konuşma yetisini kullanama-
"anam diyedî seni êle çıhattıla senin ne dilin va ne ağzın"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
nefes vur-	Nazar et-
"parayı kaşvede verdile bilmem ona nefes beke vurdi"	(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)
nefesı kal-	Nefesim kesil-
"yaşlılıhtendi nefesim kâliye"	(Kaynak Kişi: Dilber Akdeniz, Van-Merkez- Alaköy, 72 yaşında, okuryazar değil)
oğıl babanı burda alıp çih-	Canını kurtarma derdine düş-
"kimse kimseye sahab olammamişti deprem nece geçen sene oğıl babanı burda aldı çihî"	(Kaynak Kişi: İsmail Öntürk , Van-Merkez- Kasımoğlu Köyü, 80 yaşında, okuryazar)
ona sar-	Onu destekle-
"biraz nıhatnen êledih kaynenam da ona sarıdı"	(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
ona zor et-	Herhangi birini bir konuda zorla-
"urus ona zor etti almanye kiye bölindi"	(Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)
özen kurullan-	Kibirlen-
"bağ bêle özen kurullanma ha mihendissan"	(Kaynak Kişi: Ayşe Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 85 yaşında, okuryazar değil)
öz hekkından gel-	Kendi kendine yetebil-
"her şeyi yedişleri öz hekklerinden gelêlle"	(Kaynak Kişi: Kıymet Erel, Van-Merkez- Yumrutepe Köyü, 68 yaşında, ilkokul mezunu)
özünü öldürüp yere at-	İntihar et-
"bir tüfeh koydi buraye teprendi êle babayığit özünü öldürdi atti yere"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
panka tut-	Sınırsız harcama gücü ol-
"yoh benim param gitti bana para ulen para ben panka tutmişem"	(Kaynak Kişi: Mustafa Seleş, Van-Merkez- Alaköy, 84 yaşında, okuryazar)
reşmet ver-	Rahmet dile-
"nıhatı hiş sevmiyem maşılı ğala ôle de reşmet verêrdım"	(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
rem at-	Deyiş de-, şiir söyle-
"arapzen rem atêr göreğ bağah ne diyêr"	Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)
salih al-	Herhangi bir konuda haber al-

- "kardaşı gelér salıh alér kardaşı de buna benzermiş" (Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)
- sarı ol-** Destek ver-
- "dedım sen mene sarı olasan yoħsa oğlına sarasan" (Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
- serâser yerış-** Dik dik yürü-
- "baħti 'aslı o tereften gine gelir dedi serâser yerışlim göye baķışlım" (Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)
- seyar ampül ol-** Ev ev dolaş-
- "evde otırmazdı seyar ampül ordan oraya dolanırdı" (Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
- sözleri çurıt-** Sözleri boşa çıkar-
- "baħtım aşılı menım sözleri çurıdér" (Kaynak Kişi: Tayip Günbaş, Van-Saray-Merkez, 80 yaşında, okuryazar değil)
- sözleri yığıp tamama ver-** Söylenmesi gereken her şeyi söyle-
- "kāsım bu sözleri yığdı verdi tamama yığılısın çarşı gelsin salama" (Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)
- suratım as-** Olumsuz tepki ver-
- "baħ hem astılar suratımı men ferman çekerem korħaram rezildile" (Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
- süküt ol-** Barış ol-
- "bêle gün geçirdirdiħ sora süküt oldi" (Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)
- süküte çıħ-** Barış gel-, barış-
- "cenabı ħek yardım etti süküte çıħtile" (Kaynak Kişi: Mahmut Cancan, Van-Merkez- Alaköy, 86 yaşında, okuryazar)
- sürünmeye düşme-, el eyaħtan düşme-** Elden ayaktan düşüp yatağa mahkum olma-
- "düşmiyaħ el eyaħtan düşmiyaħ minnete kalmiyaħ sağol" (Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
- şuwe ver-** Ağıt yak-
- "onnan sora cunun gelir telli kaħér gendisine şuwe verér" (Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)
- şüş ét-** Süpürüp tertemiz et-
- "bi tene buğda kalmazdı şüş édérđile" (Kaynak Kişi: Güllüzar Binici, Van-Merkez- İstasyon Mahallesi, 81 yaşında, okuryazar değil)
- şüve ver-** Endişe et-, şüphelen-, vesvese et-
- "de kaħe gendisine şüve verér diyi bu kıħ basamaħtır" (Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)
- taħla üsti git-** Hepten git-
- "bız metini kırtardıħ yoħsa medin taħla üsti" (Kaynak Kişi: Muzaffer Barlık, Van-Saray- Sırmalı

gitmişti"	Köyü, 75 yaşında, okuryazar)
taş ol-	Merhamet ve sevgiden yoksun ol-
"sen nice dedesen sen dede deyilsen taşsan"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
tehüre düş-	Geç kal-
"bız üç dört ay êle bıl tehüre düştüh"	(Kaynak Kişi: Tahir Yardım, Van-Merkez- Abdurrahmangazi Mahallesi, 86 yaşında, okuryazar)
teşkele ol-	Anlaşmazlık çık-
"çocıh mociği biraz teşkele oldi özi eyiyidi"	(Kaynak Kişi: Halil Keser, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 90 yaşında, okuryazar değil)
téz kıvrırah-	Çevik
"çoğ cesırdı cesırdı bêle ttez kıvrırahıdı"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
teziyesını tut-	Taziyeye ev sahipliği yap-
"belediye bi gün de şeyini teziyesını tutti millete ehmeş verdi"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
tik kafa ol-	Dik kafalı ol-
"o kaden daha indi tik kafa olıttıla tenezül etmelle"	(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
umut bulıp gel-	Yardım umarak birine başvur-
allah sızden razı ossın siz umut buldız geldımız burıye	(Kaynak Kişi: Mahmut Cancan, Van-Merkez- Alaköy, 86 yaşında, okuryazar)
un ince ol-	Çok küçük parçalara ayrıl-
"bêle toprağı düzelırdı yani toprağı un ince olırdı"	(Kaynak Kişi: Ali- Hüriye Yaprak, Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi, 79-75 yaşında, okuryazar)
üreyi bulan-	Gönlü daral-
"ismail kardeşim aşıama kade üreyi bulanérđi üşérđi"	(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)
üreyi yan-	Yüreğı yan-
"üyle üreyim yani dedım bir su içim"	(Kaynak Kişi: Osman Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 48 yaşında, ilkokul mezunu)
üreyi git-	Kalbi dur-
"gêlınner gelsın bağırim üreyim gidit üreyim gidit ölmüşem"	(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
üreyi orda kal-	Bir duruma razı olma-, akılı orda kal-
"ona da anayam emeş vermişem üreyim kalı orda"	(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)
üreyi susa-	Aşırı susuzluk yaşa-
"üyle üreyim yani dedım bir su içim"	(Kaynak Kişi: Osman Yağdıran, Van-Merkez-

üreyi üstinde dur-

"diyi vermedi üreyim üstinde dürmiyi
acımışem acılmışem diyi"

üreyi üstinde dürme-

"diyi vermedi üreyim üstinde dürmiyi
acımışem acılmışem diyi"

üreyin başı delih delih del-

"göz ucınnan bana bahıban güldile üreyim
başı delih delih deldile"

üstü kıoca bi ağırlıh ol-

"êle o kıorhıynan benim üstüm kıoca bi ağırlıh
oldi"

üzerime bi serin su sep-

"wey sız benim üzerime bi serin su septiz
benim anama bişe olmasın"

üzerime ismini bırah-

"babam onın adını kıardaşının adını eħmedin
üzerime bırahti ismini"

üzi gözi nurli ol-

"üzünden nur tókilerdi o kıatte üzi gözi
nurliydi"

üzünden doyme-

"ben onın üzünden doymedım üzünden nur
tókilerdi"

üzünden nur tókil-

"ben onın üzünden doymedım üzünden nur
tókilerdi"

yâdıma düş-

"ne sıhıntılar çettim gâh yâdıma düşür gâh hiş
düşür"

yâdıma sal-

"be yâdıma salımır dur diyim"

yâdımdan çıh-

"yâdımdan çıhir yâdımdan geşmez geli
yâdıma hatırıma geli"

yâdımdan duş-

"bahlawa da açerdım êle daha yâdımdan

İskele Mahallesi, 48 yaşında, ilkokul mezunu)

Nefsini körelt-

*(Kaynak Kişi: Güllüzar Binici, Van-Merkez-
İstasyon Mahallesi, 81 yaşında, okuryazar değil)*

Nefsine hâkim olama-

*(Kaynak Kişi: Güllüzar Binici, Van-Merkez-
İstasyon Mahallesi, 81 yaşında, okuryazar değil)*

Yüreğini param parça et-

*(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı
Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)*

Üzücü durumlarda şok yaşa-

*(Kaynak Kişi: Şeyda Sapan, Van-Merkez- İskele
Mahallesi, 72 yaşında, okuryazar değil)*

Tedirginliği giderecek bir davranışta bulun-

*(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele
Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)*

Birine isim koy-

*(Kaynak Kişi: Ali- Hüriye Yaprak, Van-Merkez-
Bostaniçi Beldesi, 79-75 yaşında, okuryazar)*

Nur yüzlü ol-

*(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-
Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)*

Birine aşırı muhabbet duy-

*(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-
Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)*

Masum ve dindar ol-

*(Kaynak Kişi: Mehmet Tuncay, Van-Edremit-
Köprüler Köyü, 80 yaşında, okuryazar)*

Aklına gel-

*(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele
Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)*

Hatırıma getir-

*(Kaynak Kişi: Ümmügülsüm Alıcı, Van-Merkez-
Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)*

Unut-

*(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı
Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)*

Hatırına gelme-

(Kaynak Kişi: Zekiye Sağlam, Van-Merkez- Yalı

duşıt"	<i>Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil</i>
yâdımdan geç-	Aklımdan geç-
"yâdımdan çihir yâdımdan geçmez geli yâdıma hatırıma geli"	<i>(Kaynak Kişi: İsmail Akbaş, Van-Merkez- Kıratlı Köyü, 79 yaşında, okuryazar değil)</i>
yandırıp kül ed-	Bir şeyi tamamen yak-
"mangal iki ayağını da yandırdıptı kül edit"	<i>(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)</i>
zilletli çek-	Sıkıntı çek-
"özım bah körlü çekirem zilletli çekirem"	<i>(Kaynak Kişi: Nigar Yağdıran, Van-Merkez- İskele Mahallesi, 80 yaşında, okuryazar değil)</i>
zingırav bas-	Zil tak-
"her terefine burıye burıye burıye zingırav bastı gitti"	<i>(Kaynak Kişi: Ümmüğülsüm Alıcı, Van-Merkez- Karagündüz Köyü, 76 yaşında, okuryazar değil)</i>

Sonuç

Ağız araştırmalarında elde edilen dil malzemesi üzerinde sadece ses ve şekil bilgisi incelemeleri değil, dilbilgisinin diğer alanları olan kelime bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi ile ilgili incelemeleri ile deyim ve atasözleriyle ilgili incelemeler de yapılmalıdır. Böylece ağız çalışmaları daha verimli ve faydalı hale getirilebilir. Ağız çalışmalarında genellikle söz varlığı incelemeleri yapılır, bu çalışmaların sonuna sözlük ve dizinler eklenir. Fakat bu sözlük ve dizinlerde deyimlere ve özellikle atasözlerine pek yer verilmez. Bu durum, ağız araştırmalarının önemli bir eksikliğidir. Ağız çalışmalarında elde edilen dil verilerinin yeterince değerlendirilmediğini gösteren bu eksiklik, ağızlarda kullanılan deyim ve atasözlerinin tespit edilerek bunların ne anlamda kullanıldıklarının kayıt altına alınmasıyla giderilebilir.

Bu çalışma, otuz kaynak kişiyle yapılan ağız çalışmasıyla derlenen metinlerden tespit edilen deyimlerden oluşmaktadır. Bu metinlerden hareketle Van Küresin ağızında kullanılan deyimler tespit edilerek bunların nerede ve ne anlamda kullanıldıkları kayıt altına alınmıştır. Böylece bir yandan pratik zekâ ürünü olan konuşma dilinin ifade gücünden yazı diline önemli katkılar sağlanırken bir yandan da kültür mirası kayıt altına alınmıştır. Van Küresin ağızında kullanılan deyimler elbette bunlardan ibaret değildir. Bu sınırlı çalışmada bu kadar deyim tespit edilmesi, Van Küresin ağızında kullanılan deyimlerin çokluğunu, bu ağzın ifade gücünün zenginliğini göstermektedir.

Van Küresin ağızındaki deyimler; yaşayış, zevk, tarih, eğitim, kültür, gelenek görenekler, inanç ve dünya görüşü gibi çeşitli özel niteliklere sahiptir. Özel nitelikleri ile ilgili çeşitlilik gösteren bu deyimler; dil yapıları, kuruluş ve anlamları bakımından fazla çeşitlilik

göstermez: Kavram veya durumları mecaz yoluyla anlatım güzelliği ve özgünlüğü içinde belirten kalıplaşmış kelime grupları ve cümlelerden oluşan deyimler; bir kavram veya durumu belirtmek için anlatım güzelliği düşünülmeyle kurulan, kalıplaşmış söz topluluğundan oluşan deyimler ve isim soylu bir kelime ile özel bir yardımcı fiil(mastar)le kurulan deyimler çok kullanılmıştır. Bir öyküye ya da bir olaya dayanan deyimler, belli dilbilgisi kurallarıyla değil özel biçimlerle kurulan deyimler ve ikilemelerden oluşan deyimler az kullanılmıştır. İki yargılı ve uyaklı olan deyimler, öykücük ya da konuşma biçimindeki deyimler ile bir ya da birkaç kelimesi söylenmemiş eksilteli anlatımlı deyimler ise neredeyse hiç kullanılmamıştır.

Kaynaklar

- Aksoy, Ö. A. (1998). *Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2 deyimler sözlüğü*. Ankara: İnkılâp Kitabevi.
- Altaylı, S. (1994). *Azerbaycan Türkçesi sözlüğü I-II*, Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Altaylı, S. (2005). *Azerbaycan Türkçesi deyimler sözlüğü*. Ankara: Prestij Matbaası.
- Bulak, Ş. (2015). *Van Küresin ağzı*. Yayınlanmamış doktora tezi, Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ergin, M. (1982). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Ebru Yayınları.
- Gemalmaz, E. (1989). *Ağız bilimi araştırmaları üzerine genellemeler*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Hacaloğlu, R. A. (1992). *Azeri Türkçesi dil kılavuzu Güney Azeri sahası derleme deneme sözlüğü*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karahan, L. (2011). *Anadolu ağızlarının sınıflandırılması*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kartallıoğlu, Y. ve Yıldırım, H. (2007). *Azerbaycan Türkçesi, Türk lehçeleri grameri*. Ankara: (Editör: Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, s. 171-230.
- Sarıca, B. (2003). Van ağzının oluşumu ve bazı özellikleri. *İlmî Araştırmalar Dil Tarih Edebiyat Dergisi*, 15, 71-90.
- Sarıkaya, M. (1998). *Güney Azerbaycan Türkçesi (fonetik- morfoloji - sentaks)*, Yayınlanmamış doktora tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şireliyev, M. (1962). *Azerbaycan diyalektolojisinin esasları*. Bakü.
- Zülfikar, H. (1978). Van Gölü çevresi ağızlarının özellikleri. *Ömer Asım Aksoy Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 297-317.

Araştırmada Kullanılan Çeviriyazı İşaretleri

â	Uzun /a/ ünlüsü
ḁ	Kısa /a/ ünlüsü
é	/e-/ı/ arası ünlü
ê	Kapalı /e/ ünlüsü
ê	Uzun /e/ ünlüsü
ḡ	Kısa /e/ ünlüsü
ı	Kısa /ı/ ünlüsü

î	Kısa /i/ ünlüsü
î	Uzun /i/ ünlüsü
í	/ı/-/i/ arası ünlü
ó	/o/-/u/ arası ünlü
ô	Uzun /o/ ünlüsü
ô	Uzun /ö/ ünlüsü
u	Kısa /u/ ünlüsü
û	Uzun /u/ ünlüsü
û	Uzun /ü/ ünlüsü
ć	/c/-/j/ arası ünsüz
C	/c/-/ç/ arası ünsüz
Ç	/ç/-/ş/ arası ünsüz
ğ	Ötümlü arka damak ünsüzü
ğ	Düşmek üzere olan belirsiz /ğ/ ünsüzü
h	Nefesli /h/ ünsüzü(Arapça ح ünsüzünün karşılığı)
h	Hırıltılı /h/ ünsüzü(Arapça ح ünsüzünün karşılığı)
h	Düşmek üzere olan belirsiz /h/ ünsüzü
k	Arka damak /k/ ünsüzü (Arapça ك ünsüzünün karşılığı)
l	Düşmek üzere olan belirsiz /l/ ünsüzü
M	/b/-/m/ arası ünsüz
n	Düşmek üzere olan belirsiz /n/ ünsüzü
P	/p/-/b/ arası ünsüz
r	Düşmek üzere olan belirsiz /r/ ünsüzü
S	/s/-/z/ arası ünsüz
T	/t/-/d/ arası ünsüz
V	/b/-/v/ arası ünsüz
w	Çift dudak /v/ ünsüzü
y	Düşmek üzere olan belirsiz /y/ ünsüzü
z	/c/-/z/ arası ünsüz
'	Arapça ع ünsüzünün karşılığı

Araştırma Alanı Listesi

<u>NO</u>	<u>ADI SOYADI</u>	<u>DERLEME YERİ</u>
1	Senem AKBAŞ	Van-Merkez- Karagündüz Köyü
2	Ümmügülsüm ALICI	Van-Merkez- Karagündüz Köyü
3	Şeyda SAPAN	Van-Merkez- İskele Mahallesi
4	Nigar YAĞDIRAN	Van-Merkez- İskele Mahallesi
5	Dilber AKDENİZ	Van-Merkez- Alaköy
6	Nuriye ŞAHİN	Van-Merkez- Karagündüz Köyü
7	Ayşe KESER	Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi
8	Tahir YARDIM	Van-Merkez- Abdurrahmangazi Mahallesi

9	Mahmut CANCAN	Van-Merkez- Alaköy
10	Halil KESER	Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi
11	Kıymet EREL	Van-Merkez- Yumrutepe Köyü
12	Gülüzar BİNİCİ	Van-Merkez- İstasyon Mahallesi
13	İsmail AKBAŞ	Van-Merkez- Kıratlı Köyü
14	Mustafa SELEŞ	Van-Merkez- Alaköy
15	Mehmet TUNCAY	Van-Edremit- Köprüler Köyü
16	İsmail ÖNTÜRK	Van-Merkez- Kasımoğlu Köyü
17	Leyla ÇİÇEKEL	Van-Merkez- Alaköy
18	Ali- Hüriye YAPRAK	Van-Merkez- Bostaniçi Beldesi
19	İdris EREL	Van-Merkez- Yumrutepe Köyü
20	Osman YAĞDIRAN	Van-Merkez- İskele Mahallesi
21	Tayyip GÜNBAŞ	Van-Saray- Merkez
22	Zekiye SAĞLAM	Van-Merkez- Yalı Mahallesi
23	Mehmet Emin ŞAHİN	Van-Merkez- Karagündüz Köyü
24	Abdulbari ÇOBANLI	Van-Merkez- İskele Mahallesi
25	Fahrettin İÇGÜLEÇ	Van-Merkez- Yekebağ Mezrası
26	M. Haşim BAYRAM	Van-Saray- Merkez
27	Muzaffer BARLIK	Van-Saray- Sırmalı Köyü
28	Yaşar BİNİCİ	Van-Merkez- İstasyon Mahallesi
29	Muzaffer BAŞTÜRK	Van-Merkez- Kasımoğlu Köyü
30	Yaşar CENGER	Van-Merkez- Yumrutepe Köyü